

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

Aria curriculară
LIMBĂ ȘI COMUNICARE

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Clasele X-XII

GHID
de implementare a curriculumului

Chișinău, 2019

COORDONATORI:

- **Angela CUTASEVICI**, Secretar de Stat în domeniul educației, MECC
- **Valentin CRUDU**, dr., șef Direcție Învățământ General, MECC, coordonator al managementului curricular
- **Ala NIKITCENKO**, dr., consultant principal, MECC, coordonator al grupului de lucru

EXPERȚI-COORDONATORI:

- **Vladimir GUȚU**, dr. hab., prof. univ., USM, expert-coordonator general
- **Ion GUȚU**, dr. conf., USM, expert-coordonator pe aria curriculară *Limbă și comunicare*

GRUPUL DE LUCRU:

- **Elena RAȚEEVA** (coordonator), dr. conf. univ., US din Taraclia „Gr. Țamblac”
- **Nadejda CARA**, dr., conf. univ., Institutul Patrimoniului Cultural al AȘM
- **Nadejda GAIDARJI**, dr., grad did. superior, IPLT „M. Guboglo”, Ceadâr-Lunga
- **Lilia JELEAPOVA**, grad did. întâi, IPLT Tvardița, r. Taraclia

УВОД

Курикулумът по *Български език и литература* за лицейските класове е основен организационно-методически документ и повече от две десетилетия обслужва учебния процес в училищата, където се обучават ученици от българския етнос в Молдова. Периодически този документ се модернизира поради социокултурната динамика и съответните промени в образователните процеси в средното училище.

Една от важните съставки на система документи към модернизирания Курикулум е Методологическият гид, който изпълнява следните функции: *информативна; формираща; насочваща*.

Гидът е предназначен за педагози, национални и локални форматори, методисти.

Образователният идеал за училищата в Република Молдова предполага формиране на инициативна и способна за саморазвитие личност, която притежава не само системни знания и необходими компетенции, за да е успешна на трудовия пазар, но и да е открита за межкултурния диалог в контекста на освоените национални и универсални ценности (Кодекс за образованието на Република Молдова).

Компетенция – това е интегрирана система от знания, умения, отношения и ценности, придобити, сформирани и изработени посредством обучение. Тази система позволява да се откриват и да се решават различни проблеми в различни жизнени ситуации.

Системата от компетенции се състои от

- Ключови/Трансверсални/трансдисциплинарни компетенции;
- Специфични компетенции;
- Единици на компетенции.

Ключовите/трансверсални компетенции отразяват международни тенденции на развитието, фиксират очакванията на обществото към училищното образование като цяло, а също така – в общ вид – към резултатите, които учениците трябва да постигнат след завършването му.

Дисциплината *Български език и литература* има пряко отношение към формирането на следните от ключовите компетенции, представени в Кодекса за образование (Чл.1,ал.11(2):

- Да общува на роден език;
- Да умее да се учи;
- Социални и граждански компетенции;
- Компетенция на културното самоизразяване и осъзнаване на културните ценности.

Курикулумът 2019 по *Български език и литература* има следните структурни компоненти:

- I. Концептуална рамка на курикулум по дисциплината Български език и литература**, която посочва основополагащите документи, върху които се базира Курикулумът 2019¹; методологически основи на курикулума (конструктивизмът). Също така в концептуалната рамка е посочено значението на ключовия термин компетенция и се обяснява типологията и йерархията на приетата система компетенции:
- II. Администриране на дисциплината**, където са посочени по класове седмичен и годишен брой часове, предвидени за дисциплината;
- III. Специфични компетенции по дисциплината Български език и литература** (предлагат се 5 специфични компетенции, които трябва да се формират в процеса на гимназиалното обучение по *Български език и литература*);
- IV. Единици на обучението**, които, съответно, включват (представени по класове): Примерно разпределение на часовете по темите; Единици на компетенциите; Единици на съдържанието и препоръчителни видове дейност и Продукти; Речевите теми, Списъци на основна и допълнителна литература, а също така Препоръки за творбите да се наизустяват.
- V. Методологически бележки относно преподаване-обучение-оценяване**, които включват общи положения и препоръки за проектиране и организацията на учебния процес по *Български език и литература*, в съответствие със спецификата на дисциплината.
- VI. Библиография.**
За разлика от Курикулума, който е нормативен документ, материалите на методологическия Гид носят препоръчителен характер и могат да се прилагат творчески според преценката на учителя.

¹ Codul Educației al Republicii Moldova (2014), Cadrul de referință a I Curriculumului Național (2017), Curriculumul de bază: system de competențe pentru învățământul generale (2018), Recomandările Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene, privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți (Bruxelles, 2018),

1. КОНЦЕПТУАЛНО-ТЕОРЕТИЧНИ БЕЛЕЖКИ ОТНОСНО КУРИКУЛУМА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

1.1. Концепция на курикулума по *Български език и литература* в лицейската система на подготовка на ученика

Курикулум по *Български език и литература* за лицейската степен продължава основната линия на предишната дидактическа концепция, която се базира на културологическа основа и която отчита сложния социокултурен контекст на преподаването на родната словесност в диаспората. Субектът на образованието (ученикът) е българин по произход, гражданин на Молдова, обикновено ученик в рускоезично училище. Свърхзадачата на концепцията е същата: с помощта на родната словесност да се развива хармонично поликултурна личност, определена в своята етнокултурна идентичност.

На преден план се извеждат културологичният и лингвокултурологичният подход, ефективни за интегрираното езиково и литературно образование. Не губи своето значение и филологическият подход, заложен в предходния лицейски курикулум. Предложената методология се обвързва с някои актуални реалности, като: профила на съвременния лицеист, социокултурната среда в Молдова и др.,

Ще маркираме някои аспекти на културологичния подход, чрез които учителят би могъл да подпомогне лицеиста при самостоятелно извеждане на значения:

- творбата в нейния културен контекст: водещи идеи в културата на народа през съответния период; съотношение между родно, етнично, общочовешко;
- мястото на творбата в цялостното творчество на поета/писателя; произведениято като знак на светогледните му позиции и тяхната еволюция;
- историческият живот на литературното произведение – какво от неговото идейно и естетическо богатство се извежда на преден план в едно или друго българско историческо време;
- духовният облик на твореца в неговото и в нашето съвремие (между реалността и мита);
- ролята на музеи, паметници, реликви като свидетелство за духовните търсения на поколенията и знак за непреходността на традиционните ценности;
- другите изкуства (живопис, театър, архитектура, кино) и българската литература;
- авторът и неговото творчество и изобщо българската литература в интеркултурното взаимодействие между Бесарабия и България.

Изброените маркери не претендират за изчерпателност и абсолютна новост, но насочват към прилагането им поновому.

Възможностите на лингвокултурологичния подход в обучението на българите от Молдова могат да се конкретизират по следния начин:

1. Наблюдение над лексикалните, морфологичните и синтактичните особености на книжовния език в стиловете му разновидност. На тази основа усвояване на езика на равнище способност да се конструира реч в съответствие със социокултурните сфери на общуване. Изучаване на езика в съвкупността му от изразни форми, обслужващи обществения и културния живот както на българите в Молдова, така и на българите в България.

2. Наблюдение и овладяване на лексеми със знакова същност за българската **менталност** (миросъзерцание, съединяващо в категории и форми интелектуалните, духовните и волевите качества на националния характер в типичните му проявления). Формиране на умения за адекватно използване на тези лексеми в различни форми на речта.

3. Наблюдение и овладяване на фразеологични единици като семантика и лексикален състав и осмислянето им като знак на езикотворчеството, нравствените модели и ритуали на традиционното в живота на българите. Съпоставка с фразеологични единици на други етноси, откриване на общото и различното. Изводи за интеркултурното взаимодействие.

4. Овладяване на лексикалната многозначност в съвременния книжовен български език и адекватната ѝ употреба в различни стилове и контексти. Приоритетно – анализ на публицистични текстове и изводи за влиянието им върху съвременната езикова личност.

5. Съпоставка на лексеми и фразеологични единици от диалекта на българите в Молдова с тези от книжовно-разговорния български език с цел откриване на общото и различното при назоваване на едни и същи обекти. Изводи за възможните влияния.

6. Изучаване на бесарабския български диалект, от една страна, и книжовната реч, от друга, за да се проникне в начините, чрез които българският език въплъщава в своите единици, съхранява и транслира културата. Откриване на моделите на функциониране на българската култура в езика в различни времеви периоди. Например опозициите «свое – чуждо», «горе – долу», «добро – зло» и др.

Особено плодотворна може да се окаже работата с такива прецедентни текстове, каквито са фразеологичните единици. По своята природа те са източник на познание за духовния свят на човека, който ги използва, и на народа, който ги е създал, знак за интелектуалните качества, за морално-етичните норми на етноса, които човекът, принадлежащ към него, оличностява. В лексикалния състав на фразеологизмите влизат абстрактни понятия като *душа, сърце, ум, мъка, лъжа*,

инат, воля, дума и др., както и конкретни понятия: зооними (названия на животни), фитоними (понятия от растителния свят), названия на предмети от бита и др. Интересни изводи могат да се направят, ако се проследи лексикалната вариативност на едни и същи фразеологични единици, записани в Бесарабия и в България. Тези изводи могат да се свържат с дълбинните проявления на езика, с промените в бита или с културните взаимодействия. Съпоставката пък с фразеологични единици на другите етноси, живеещи в Молдова, би спомогнало за интеркултурната комуникация.

Изучаването на стиловата разслоеност на съвременния български книжовен език би било ефективно, ако се постави в атмосфера максимално близка до естествената. Така например теоретичният модел на публицистичния стил трябва да бъде максимално кратък, а акцентът да се постави върху текстове от съвременни български издания – вестници, списания, телевизионна реч и пр. Неминуемо живата реч на тези текстове влиза в известно противоречие с възприетия книжовен език чрез изучаването му като система в неродна езикова среда.

7. Наблюдение над езика на програмните произведения и автори, представители на различни периоди, с цел осмисляне на развойните тенденции в езика и стиловите предпочитания. На тази основа – конструиране на модел на езиковата личност от съответното време, естетически кръг, група и пр.

8. Наблюдение над езика на литературните герои в епически произведения и формулиране на изводи за типа езикова личност, конструирана от писателя в съответствие с идеологически, нравствени, художествени и други авторски установки.

9. Наблюдение над езиковата многозначност в лирически произведения, над синтактични обрати и пр. и обвързването им с естетически модели, характерни не само за литературата, а и за другите изкуства от съответния период.

Изследването на лингвокултурологичните обекти може да се осъществи с помощта на системен подход, който представлява единство на семантиката, синтактиката и прагматиката. Да вземем за пример такъв лингвокултурологичен обект като глаголните времена в съвременния книжовен български език. Деветте глаголни времена, преизказните форми, залогът и лицето позволяват да бъдат нюансирани човешките мисли; да бъде изразено допълнително отношение към предмета на речта. За лицеистите в Молдова, чийто език на междуличностна комуникация в болшинството от случаите е руският, изучаването на глаголната система на българския език като лингвокултурологичен обект ще ги мотивира за по-активно присъствие в образователния процес. Решават се много от въпросите на межкултурната комуникативна компетентност, за преодоляване на речеви стереотипи, затрудняващи овладяването на книжовния български език в неговата богата нюансираност.

В лицейските класове, където се препоръчва овладяване на различните стилове на практическо равнище, доминанта трябва да бъде допълнителното значение на глаголните времена и преизказните форми, проявени в различни контексти; повишаването на способността за адекватна оценка на речевата ситуация, а от тук за пълноценно (себе)изразяване. Илюстративни текстове могат да се вземат от разговорната, публицистичната и художествената реч. Една ефективна урочна дейност в контекста на обговорения тук лингвокултурологичен подход предполага съответстваща подготовка на учителя и преди всичко много добра ориентация в морфологичните показатели на всяко глаголно време и възможните опозиции, в които те влизат помежду си. Става дума за времената, които имат преносна употреба. Известно е например, че със сегашно време се изразяват още минали и бъдещи действия. Така действието се възприема като по-живо, по-изразително. На лицеистите може да бъде поставена задача да опишат речевата ситуация и участниците в нея в следните случаи на употреба на сегашно време с означени бъдещи и минали действия²:

Утре пътуваме. Още две думи и млъквам.* * Алеко Константинов учи в Николаев (сегашно историческо време). * Вазов създава «Под игото» през 80-те години на 19 век в Одеса (сегашно историческо време).**

В условията на интернетично обкръжение и поликултурно училище с руски език литературното произведение трябва да се предявява преди всичко «като форма на самосознанието на културата и като форма за общуване на културите» (Библер В.С.). Например, романът «Под игото»: по отделни глави тази творба се е изучавала в гимназиален курс. В лицейска степен е необходимо ученикът да я възприеме цялостно. При всички положения този роман, след като се впише в българския историко-литературен контекст, трябва пак (както и в гимназиалното звено) да се разработва на етносоциокултурно ниво, като страници от Сказанието (националната митология), като свидетелство за българската душевност, като еволюция на българската менталност.

Компетенцията «Да разбира спецификата на Българското възраждане като исторически и духовен процес» няма да се изгради без да се организира личностното наблюдение над битово-конкретното в романа, което дава представа за конкретните пространства на българина в неговия обикновен живот, което очертава някои трайни устойчиви черти на българския характер. Българската жизненост в най-различните ѝ проявления. Домът на българина, песните му, обичаите му, малките ритуали на всекидневието съхраняват българската идентичност в епицентъра на насието и асимилацията. Бащиният авторитет, послушанието на децата, задръжните обеда и вечери, почитта на младите към старите и други измерения на консерватизма на домашната хармония опазват българското битово и духовно

² Със * се разделят примерите на употребата на сегашното време

пространство. Информацията и впечатленията за Българското възраждане – основата, която ще се обогатява и усложнява след прочитането и анализа на «Железния светилник» от Д. Талев и другите творби за това «най-българското време».

1.2. Промени в Курикулума 2019 по *Български език и литература*

- **Промени в Курикулума на концептуално-теоретично ниво:**

Основно се запазват теоретичните постановки от предишния курикулум (културологичният, лингвокултурологичният и филологическият подходи), които се актуализират чрез интегриране на Езиковото и Литературно съдържание в курикулума. В Курикулума 2019, за разлика от предишния (2010), е променена значително структурата на компетенциите. Вместо сложната иерархия на компетенции и субкомпетенции в предишния курикулум сега се използва само един термин, представящ съставките на специфичните компетенции – единица на компетенцията. Това значително улеснява учителя в осъзнаване КАК да постигне цел/резултат.

- **Промени на ниво съдържание**

Промените на ниво съдържание са продиктувани от няколко фактора:

1. Необходимост от разтоварване на учебното съдържание, което е една от основните задачи на ниво Националния курикулум и на всички курикулуми по дисциплини.
2. Съобразяване със спецификата, предизвикана от интегрирането на езиковото и литературното съдържание по *Български език и литература*.
3. Уточняване и преформулиране на специфичните компетенции предизвика промените и съкращаване на единиците на компетенции.
4. Пожелания на учителите българисти да се актуализира списъка на творби за задължително изучаване в лицейска степен.

Съответно, промените в курикулума на ниво съдържание можем да представим в няколко групи:

- **Обобщено и преформулирано**

В следните езикови теми в 10. и 11. клас се уедрияват и се модулират блоковете на съдържанието:

10. клас: Общуване и текст; Комуникативна ситуация: участници, предмет и цел; Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста; Видове свързаности на текста.

11. клас: Лексика и стилистика; Фонетика и стилистика; Фразеологизми – разговорни и книжовни.

- **Изключено е:**

От модернизирания курикум са изключени темите, които не влияят върху прагматиката и участието в дискурса. Литературните творби са изключени с цел разтоварване на съдържанието. А някои са заменени с по-подходящи за възрастта, по-кратки по обем, емблематични за представянето на историко-литературния процес и отразяващи етническите ценности. А именно:

10. клас: Тематична мрежа; Синтактичен паралелизъм; Тезиси; Хр. Ботев «Елегия» и «Борба».

11. клас: Стилистична функция на ударението; Морфемни отговорен и книжовен стил; Свобода в използването на езиковите възможности в българския език; Звукови средства на изразителност в художествена литература; Перифраза; Стилистична роля на синтактичните фигури; П. Яворов «Май»; Е. Пелин «Задушница».

12. клас: Научно съобщение; Информация като жанр на СМИ; Хр. Смирненски «Братчетата на Гаврош»; Н. Фурнаджиев «Пролетен вятър»; Атанас Далчев; Димитър Димов «Тютюн» е прехвърлено за самот. прочит

- **Добавено е:**

В 10. клас е прехвърлена от програмата за 6.-7.клас сложните за възприемане и анализ в гимназианата степен митичната песен «Слънце и Грозданка»; а също така, тематично свързаните с нея Сватбени песни и народната песен «У Недини слънце грее». Добавихме към пословиците и поговорките още и Гатанки (за образната представа за българската етнокултурна картина на света).

Променихме творбите от Хр. Ботев за задължително изучаване, като прехвърлихме от 6. клас «На прощаване» и добавихме «Пристанала». Такава комбинация дава възможност на учителя в лицейската степен по-концептуално да разглежда различните образи на майката в поезията на Хр. Ботев и жизненото кредо на бунтовника.

11. клас: Елин Пелин «Самодивските скали» и «Занемелите камбани».

12. клас: Хр. Смирненски «Към висини»; Н. Фурнаджиев «Конници»; Л. Багряна «Моята песен»; М. Хаджийски «Баба Пена от Орманджи»; Антон Дончев «Време разделно» - откъси; Николай Хайтов «Козият рог» и «Дърво без корен». За самот. прочит от Вера Мутафчиева «Сбогуване с Пагане» (към филма Аспарух).

Предложени са за текстово изучаване в съкратен вид:

1. Софроний Врачански «Житие и страдание...»;
2. Любен Каравелов «Българи от старо време».

Във всички лицейски класове творбите, изучени в гимназия, са за самостоятелен препроцит и се препоръчват да се използват за създаване на контекста при изучаване на творчеството на отделен автор и епохата.

Предложени са за текстово изучаване по избор на учителя:

1. Апокрифна литература: «Видение Исаево» или «Ходене на Богородица по мъките»;
2. «Време разделно» от Антон Дончев или «Тютюн» от Димитър Димов.

Списъците на литературните творби са представени след всеки клас по следния начин:

- За задължително изучаване;
- За развитие на речевата дейност;
- За рецитиране наизуст.

2. ДИДАКТИЧЕСКО ПРОЕКТИРАНЕ В ЛОГИКАТА НА МОДЕРНИЗИРАНИЯ КУРИКУЛУМ

2.1. Опори и начини за проектиране в рамките на дидактическите стратегии

Курикулумът е основният нормативен документ в учителската дейност, но той не бива да се възприема догматично. Той е ориентир и предполага творчески подход и възможност учителят да избира от вариантите.

Разбира се, посочените в Курикулума 2019 компетенции трябва да бъдат сформирани и предложеното съдържание трябва да се възприема като необходим ориентир. Обаче, **учителят има право:**

- Самостоятелно да прецени за конкретния клас какво да бъде съотношението между часовете по езикови и литературни теми;
- Да определи сам времето и логиката на работа по глобалните речеви теми, посочени в курикулума, текстовете, които ще използва за тази работа, а също така учителят сам ще реши какви и колко ще бъдат учебните продукти за оценяване на сформираните компетенции в процеса на тази работа.
- На индивидуален подход: да допълва и да променя предложените видове учебна дейност и изредените продукти;
- Да проектира и да осъществява оригинални дидактически стратегии за преподаване – обучение – оценяване, да избира различни методи и техники на работа.
- Въз основа на Курикулума учители сами съставят индивидуализирани учебни планове за учениците с *особени образователни потребности*.

2.2. Дългосрочно проектиране по БЕЛ

Планирането на урочната последователност се осъществява според два критерия: тематичен и дейностен. Всяка голяма тема се обособява от останалите тематични ядра, а структурата на собственото ѝ учебно съдържание се организира според различните форми на учебна дейност.

По-малкото седмично натоварване на реален профил с един час в учебния план налага тематично съкращаване или окрупняване. Макар и незначително, в учебната програма също има съкращаване на произведения за реален профил. Учителят трябва да планира работата си така, че да реализира посочения брой часове. Препоръчваме диференциацията между двата профила да се осъществява в календарния план на учителя, като за реален профил стремежът да е към:

- Окрупняване или съкращаване на теми.
- Синтезирано поднасяне на учебното съдържание най-вече по отношение на фактологията.
- Проблемен анализ на творба – избиране на проблем, който дава представа за цялото.
- Актуализиране на знанията за изучените произведения в предходните класове предимно чрез индивидуални задачи.
- Приоритет на формите за самостоятелна работа над литературните произведения: съобщения, реферати, проекти, писмени анализи.

Предлагаме вариант календарно-тематичното планиране (за X. клас) в логиката на Курикулума 2019.

№ уч. сед-мица	№ по ред	Единици на компетенциите	Тема на урока	Дата	Продукти
1	2	3	4	5	6
1	1	Актуализира знанията за социокултурните сфери на общуване.	Общуване и текст.		Текст разсъждение на тема «Културата на речта е една от най-важните съставки на човешката култура».
	2	1.1. Познава основните жанрове и заглавия от българското народно творчество.	Мит, митология. Народна приказка.		Реферат «Жанрово своеобразие на българската пословица, поговорка и гатанка» или научен изследователски проект (индивидуален или групов) «Житейският опит и поуките в българските пословици, поговорки и гатанки/народните приказки и песни»
	3	2.5. Обсъжда основните приказни мотиви и видове народни песни. 3.6. Характеризира тематиката на народните песни.	Народни песни.		
	4	1.1. Познава основните жанрове и заглавия от българското народно творчество.	Легенди и предания.		
2	5	2.1. Използва необходимите езикови средства при устно общуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.).	Езикови средства за създаване на текста. Повторение и разширение.		
	6	1.1. Познава основните жанрове и заглавия от българското народно творчество.	Пословици, поговорки и гатанки.		
	7	3.5. Познава обичаите и обредите, които народните песни съпровождат. 4.2. Използва различни видове на съкращението на текста, като написва реферат.	Митични песни. Народната представа за Ред и прекрасното, вплътена в боговете и земните герои в <i>Слънце и Грозданка</i> .		

8	2.5. Обсъжда основните видове народни песни.	Сватбени песни. Българският Ритуал в контекста на сватбените песни.	Преразказ на митичната песен <i>Слънце и Грозданка</i> .
3	2.1. Използва необходимите езикови средства при устно общуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.).	Комункативна ситуация: участници в общуването.	Преразказ на снощния филм на родителите.
10	3.5. Познава обичаите и обредите, които съпровождат народните песни.	Трудови и битови песни. Любовта и битовото всекидневие от живота на българската в <i>У Недини слънце грее</i> .	Разказ-описание на обичай или обред, запазен в семейството.
11	5.4. Систематизира периодите в българския литературен процес; подпериодите в развитието на възрожденската литература.	Български национален литературен процес IX-XX век. Периодизация.	
12	Анализира периодите и коментира жанровите особености на българския литературен процес.	Обща характеристика и жанрови особености на старобългарската литература. Отражение на божественния ред в старобългарската литература.	
4	2.1. Използва необходимите езикови средства при устно общуване, като отчита речевата ситуация (адресат, тема, цел на общуването и др.).	Комункативна ситуация: цел и предмет на общуването.	Собствен текст при устно общуване на тема « <i>Общото ми самочувствие и оплаквания</i> ».
14	1.2. Оценява делото на славянските първоучители Кирил и Методий.	Славянските първоучители светите равноапостолни Кирил и Методий .	Преразказ на биография.
15		Историческият и културният процес във филма «За буквите» (преглед и интерпретация на фрагменти от филма).	Устен текст « <i>Цар Борис като историческа личност и важна фигура в културния процес</i> ».
16	Оценява периодите в историята на старобългарската литература	Кирил и Методий – начало на старобългарската книжнина и литература.	27.09

5	17	Прилага на практика знанията	<i>Знам и мога! – писмена контролно-практическа работа. (с. 23) № 1</i>	Контролна работа.
	18	1.3. Оценява делото на славянските първоучители Кирил и Методий.	Учениците на Кирил и Методий в България.	
	19	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Климент Охридски. Жизнен и творчески път.	Преразказ на биография.
	20	3.3. Разкрива личността на старобългарския писател.	Климент Охридски, Похвално слово за Кирил Философ.	
6	21	4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.	Функционално-смислови типове текст: повествование.	
	22	3.2. Характеризира мирогледните и жанрови особености на старобългарската литература.	Символното ядро «Слово, Разум и Премъдрост» в Похвалното слово за Кирил Философ от Климент Охридски	Текст-разсъждение на тема «Кирил – защитник и спасител на славянството».
	23	1.3. Демонстрира знания относно книжовните школи и книжовниците по време на Първата и Втората българска държава.	Книжовният кръг при цар Симеон.	Преразказ на биография.
	24		Черноризец Храбър като духовник и писател. Псевдоним или сан? Коя личност стои зад това име?	
7	25	4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.	Функционално-смислови типове текст: описание.	
	26	3.2. Характеризира мирогледните и жанровите особености на старобългарската литература.	Черноризец Храбър, За буквите като преклонение пред великото безсмъртно дело на светите братя Кирил и Методий.	Цялостно изказване на тема «Силата е в завидната простота и конкретност».
	27	Развива уменията за създаване на текст.	Контролно-практическа работа. Създаване на есе на тема: <i>Свещеното славянско писмо или делото на свят мъж. № 2</i>	Есе.
	28	3.3. Разкрива личността на старобългарския писател.	*Константин Преславски – един от първите архиепери на Българската църква.	Преразказ на биография.

8	29	4.1. Създава текст повествование, описание, разсъждение по дадена тема или тема по избор.	Функционално-смыслов типове текст: разсъждение.		
	30	3.2. Характеризира мирогледните и жанровите особености на старобългарската литература.	*Константин Преславски, Азбучна молитва. Лирически мотиви. Теми и проблеми в творбата.		
	31		*Конкретна историческа действителност в Азбучната молитва, изявена в стара молитвена форма.		Рецитал.
	32	Демонстрира умения за адекватен стилев изказ.	*Публично изказване въз основа на Азбучната молитва на тема: <i>Кой е пазиелят на словото днес?</i>	25.10	Устен текст по темата на урока (с/без дадени ключови думи).
9	33	5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Монолог.		Текст монолог на тема «Учете се от детството да усещате и чувствате природата, да разбирате мъдростта ѝ».
	34	5.1. Създава свой текст върху прочетеното – пише есе, съчинение.	*Урок за практическа работа. Създаване на есе на тема: <i>Към кого бих се обърнал с молитвени думи? № 3</i>		Практическа работа.
	35	2.6. Анализира развойните тенденции в старобългарските литературни жанрове.	*Апокрифи. Ролята на апокрифната литература в света на православното славянство.		
	36	1.3. Демонстрира знания относно книжовните школи и книжовниците по време на първата и втората българска държава.	*Апокрифна художествена проза.		
10	37	2.4. Участва в диалога, като спазва диалогичното единство.	Диалогично единство (въпрос – отговор).		Диалог на тема «В магазин за кисело мляко и баница».
	38	4.5. Разсъждава относно разпространението на старобългарската литература сред славянския свят и значението ѝ.	* Богомилска книжнина като неофициална култова литература.		
	39		*Апокриф «Ходене на Богородица по мъките». (или Видение Исаево).		

11	40	Демонстрира уменията си за анализ и интерпретация на апокрифната книжнина.	* Образът на Божията майка като представа на средновековния човек за милосърдие и състрадание в <i>Ходене на Богородица по мъките</i> .		
11	41	2.3. <i>Построява монологичен текст (като публично изказване).</i> 5.3. <i>Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.</i>	Контролна писмена творческа работа. Реч на тема «Съвременният модел на обучение се нуждае от промяна» № 4.		Творческа работа.
	42	Демонстрира уменията си за анализ и интерпретация на апокрифната книжнина.	*Човекът и Богът, Земята и Небето, Раят и Адът, провокиращи човешкото съзнание от древността до днес.		
12	43	4.4. Анализира времето и мястото на създаване на старобългарската литература.	Патриарх Евтимий. Жизнен път.		Преразказ на биография.
	44		Книжовното дело на Патриарх Евтимий.		
	45	3.1. <i>Определя макротемата и смисловите части на текста: микротемата, тематични блокове.</i>	Композицията на текста. Абзац. Микротекст. Микротема. Макротекст. Макротема.		
	46	4.4. Анализира времето и мястото на създаване на старобългарската литература.	Търновска книжовна школа: ученици и последователи на Патриарх Евтимий.		
13	47		Стильът «плетение словес» в творчеството на Евтимий.		
	48		Езикът на Патриарх Евтимий в <i>Житие на св. Иван Рилски</i> .	29.11	
	49	3.1. <i>Определя макротемата и смисловите части на текста: микротемата, тематични блокове.</i>	Тема, подтема (микротема) и ключови думи на текста.		Текст-напътствие на приятел-гост на тема «Как най-бързо да стигнеш до мен» с дадени опорни думи.
13	50	3.3. Разкрива личността на старобългарския писател.	Видео-урок за Патриарх Евтимий Търновски.		
	51	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Григорий Цамблак. Жизнен и творчески път. Дейността му в Молдова и Украйна.		Преразказ на биография.

14	52	3.2. Характеризира мирогледните и жанрови особености на старобългарската литература.	Григорий Цамблак, <i>Похвално слово за Евтимий</i> .		
	53	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Видове свързаност на текста.		
	54	3.2. Характеризира мирогледните особености на старобългарската литература.	Реторически натрупвания и засилена метафорика в <i>Похвалното слово за Евтимий</i> .		Дискусия на тема « <i>Старобългарската литература съдържа конкретнoисторически и общозначими идеи</i> ».
	55	3.2. Характеризира мирогледните особености на старобългарската литература.	Патриарх Евтимий като личност в <i>Похвалното слово за Евтимий</i> .		
	56	4.5. Разсъждава относно разпространението на старобългарската литература сред славянския свят и значението ѝ.	Похвалното слово като жанр.		
15	57	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Основни начини за постигане на езиковата свързаност на текста: лексикално повторение, местоимения, съюзи.		
	58	5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Съчинение на тема <i>Похвалното слово за Евтимий като израз на почит към духовен наставник. № 5</i>		Текст-разсъждение на тема « <i>Похвалното слово за Евтимий като израз на почит към духовен наставник</i> ».
	59	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност.		
	60	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност.	20.12	
16	61	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Основни начини за постигане на езиковата свързаност на текста: синонимизация.		Изследователска научна работа на тема « <i>Фразеологизмите като синоними на...</i> ».
	62	1.4. Възприема Българското възраждане като исторически и културен процес.	Българското възраждане като исторически и литературен процес.		

	63	1.5. Възприема Българското възрождане като исторически и културен процес.	Българската възрожденска литература. Жанрове. Темы и идеи.		
	64	1.4. Възприема Българското възрождане като исторически и културен процес.	Същност и периодизация на българската Възрожденска литература.		
17	65	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Основни начини за постигане на езиковата свързаност на текста. <i>Синоними</i> .		
	66	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Паисий Хилендарски като монах, народен будител, родоначалник и идеолог на Българското възрождане.		Преразказ на биография.
	67	4.6. Коментира новаторската същност на <i>История славянобългарская</i>	Паисий Хилендарски, <i>История славянобългарска</i> .		
	68	и характеризира Паисий като личност от нов тип.	Паисиевата история като средство «за обогатяване на разума», «за умна наслада» и за «полза на себе си и на другите».		Дебат на тема «Актуални ли са мислите на Паисий днес?».
18	69	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Тренировъчни упражнения върху начините за постигане на езикова свързаност на текста.		Тренировъчни упражнения .
	70	4.6. Коментира новаторската същност на <i>История славянобългарская</i> и характеризира Паисий като личност от нов тип.	Актуалност за значимите цитати от <i>История славянобългарска</i> .		
	71	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	*Софроний Врачански . Жизнен и творчески път.		Преразказ на биография.
	72	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възрождането.	*Софроний Врачански, Из Житие и страдания грешного Софрония (отделни части по избор на учителя).	31.01	

19	73	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	Практическо съчинение-разсъждение «Защито съм влюбен...»	Редактиране на свой или чужд текст.
	74	4.7. Разгръща в писмен текст темите и проблемите в литературата през Възраждането.	*Автобиографията на Софроний като книга за страданията на българския народ.	
20	75	4.3. Пише анотация на текста.	*Възрожденският летопис за човека и неговото «смутно време».	
	76	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Добри Чинтулов. Живен и творчески път. Особености на Чинтуловата поезия.	Преразказ на биография.
	77	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста.	<i>Взаимопроверка с елемент на коментар на съчинение-разсъждение «Защито съм влюбен...».</i>	
	78	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герой, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Добри Чинтулов. Образът на водача и на бурята в стихотворенията <i>Вятър ечи, Балкан стене</i> и <i>Българи юнаци</i> .	
	79	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Добри Чинтулов. Вик за пробуждане, насочен към душата на българина в стихотворението <i>Стани, стани, юнак балкански</i> .	Рецитал.
	80	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Добри Чинтулов. Посоченият от Чинтулов път на доброто, любовта и съгласието в стихотворението <i>Къде си, вярна ти любов народна?</i>	Песен «Къде си вярна ти любов народна?».

21	81	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Видове съкращения на текста: план, конспект.	Словесен научен конспект на предложена картинка:
	82	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	*Петко Рачов Славейков. Живнен и творчески път на писател, редактор, издател, преводач, общественик и политически деец.	Преразказ на биография.
	83	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	*Петко Рачов Славейков. Изповед на една дълбоко трагична личност в елегията <i>Не пей ми се</i> .	Характеристика на жанра <i>елегия</i> .
	84	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Лирическият диалог между Хр. Ботев и П. Р. Славейков с творбите си <i>Не пей ми се</i> и <i>Хайдутки</i> .	
22	85	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Видове съкращения на текста: реферат, анотация.	Анотация.
	86	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	*П.Р. Славейков. Драматичните терзания и патетична изповед на личността в <i>Жестокостта ми се сломи</i> .	
	87	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	Безпределната обич на лирическия герой към своя народ и родина в стихотворението <i>Жестокостта ми се сломи</i> .	Презентация на тема «П. Р. Славейков – песимист ли е или оптимист?».
	88	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	**П.Р. Славейков. Традиционният повседневен живот на българската селска общност в поемата <i>Изворът на Белоногата</i> .	28.02

23	89	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Изисквания за изработване на литературно съчинение.	Аргументи, свързани с мисълта «Свободата е най-висшето благо».	
	90	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	** Женският образ като символ на поробена България в поемата <i>Изворът на Белоногата</i> .		
	91	3.7. Акумулира информация за доброто разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Контролен тест върху творчеството на Паисий Хилендарски, Софроний Врачански, Добри Чинтулов, П. Р. Славейков. № 6	Контролен тест.	
	92	3.4. Знае биографиите на програмните автори като пример на родолюбие.	Любен Каравелов. Жизнен и творчески път на човека творец и революционер.	Преразказ на биография.	
	24	93	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Създаване на литературно съчинение: <i>увод, теза, аргументативна част, заключение.</i>	Литературно съчинение на тема «Трагично противоречие между индивидуалния избор на Гергана и историческата действителност на робството» или «Гергана като образ на идеалната българка».
		94	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Л. Каравелов. <i>Из Българи от старо време.</i> Портрет на Хаджи Генчо и дядо Либен. Съотнасяне и противопоставяне на героите.	
	95		Къщите на Х. Генчо и дядо Либен като своеобразни знаци на отминалото «старо време».	Анализ на фрагменти от текста	
	96		Духовният живот на главните Каравелови герои.		

25	97	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Подобряване на текста (редактиране).		
	98	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Понятието «ученост» в повестта. Църквата и училището в «старото време».		Подробен преразказ на тема «Училището на Хаджи Генчо».
	99		Отношенията между моми и ергени в спомените на дедите (интервю). Характер на интимните чувства и формата на изразяването им в <i>Българите от старо време</i> . Сравнение.		Рецитал.
	100		Отношението на Каравелов към героите си. Ролята на хумора и сатирата в изграждането им.		
26	101	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Редактиране на текст.		
	102	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Целта на Каравелов да запознае руснаците с един братски славянски народ. Отговор на въпроса <i>Какви са българите</i> от старо време?		Отговор на литературен въпрос «Какви са били българите от старо време?».
	103		Христо Ботев . Жизнен и творчески път.		Преразказ на биография.

104	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, <i>До моето първо либе</i> . Проблем за избора между личните чувства и дълга към отечеството.	27.03	Преразказ на молбата на лирическия герой, отправена към любимата (<i>със собствени думи</i>).
105	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Правописни норми в българския книжовен език.		Съобщение на тема «Грамматиката на българския език и граматиката на изучавания от мене чужд език е ...».
106	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст:	Христо Ботев, <i>До моето първо либе</i> . Образът на либето.		
107	за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, <i>До моето първо либе</i> . Понятията роб и глас .		Отговор на литературен въпрос на тема «Какъв е гласът в песента и каква е песента в робството?».
108		Христо Ботев, <i>На прощаване</i> . Най-скъпият и най-светлият образ на майката.		
109	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	<i>Знам и мога!</i> – писмена контролно-практическа работа (с. 61). Правописни норми в българския книжовен език. № 7.		Контролно-практическа работа .
110	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, <i>На прощаване</i> . Изисквания към майката в случая, «ако загине юнакът».		Издаване на мнение «Според мене лирическият герой не е/е жесток по отношение към майка си».
111		Христо Ботев, <i>На прощаване</i> . Майката и ритуалът как да се посрещне юнака-победител.		Рецитал .
112		Христо Ботев, <i>Пристанала</i> . Мотивът на майчината клетва, познат от фолклора.		Подобен преразказ на творбата.

29	113	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Граматични норми в българския книжовен език: определеност, бройна форма.		
	114	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, Пристанала. Преглед и анализ на свободния художествен превод на руски език на творбата от Инеса Соколова, наречен <i>Беглянка</i> .		Изразително четене на руския превод.
30	115	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст за: заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Христо Ботев, <i>Пристанала</i> . Вторичен поглед на майчината клетва като на опит на предпазване на момичето от...		
	116		*Христо Ботев, Фалш на официалната представа за героизма и славата в памфлета <i>Смешен плач</i> .		Историческа справка за ситуацията в Париж.
30	117	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Граматични норми в българския книжовен език: форми за учтивост, местоименни форми.		
	118	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	*Христо Ботев, Мнението на Ботев за Париж като за столицата на разврата в <i>Смешен плач</i> .		Определение на жанра памфлет.
30	119		*Христо Ботев, Преценките на Ботев за исторически личности в памфлета <i>Смешен плач</i> .		Отговор на литературен въпрос «Защо според Ботев Александър Македонски е варварин и разбойник?».
	120	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев, <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – националната героика в творбите.	30.04	

31	121	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Пунктуационни норми в българския книжовен език при обръщение, междуметия и частици, еднородни части, подчинени изречения, обособени части, изрази с деепричастие, вметнати части.		
	122	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – образът и ролята на майката в творбите.		Разсъждение върху предложени творби и картини:
	123	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – обръщението към близък в творбите.		
	124	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – образът и ролята на природата в творбите.		Въпроси и отговори по темата на урока.
32	125	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	Пунктуационни норми в българския книжовен език в просто изречение, с употреба на двойни съюзи, в сложно изречение.		
	126	5.5. Познава особеностите на лирическите и епическите жанрове през Възраждането.	**Христо Ботев. <i>Майце си, Хаджи Димитър, Обесването на Васил Левски, Моята молитва</i> – образът на българския народ в творбите.		

	127	3.7. Акумулира информация за добро разбиране на художествен текст: за заглавие, сюжет, време, място, предварителна информация, за да се разбере контекстът, герои, основни събития, ред на събитията, обсъждане и резултати.	Контролен тест върху творчеството на Христо Ботев. № 8.	Контролен тест.
	128		Анализ на контролния тест върху творчеството на Христо Ботев.	
33	129	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	<i>Знам и мога! – писмена контролно-практическа работа (с. 71). № 9.</i>	Практическа работа.
	130	2.7. Дава оценка на просветителските и революционните идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Добри Чинтулов.	Рецитал и презентация на проект от творчеството на твореца.
	131	2.7. Дава оценка на просветителските и революционни идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Константин Преславски.	
	132	2.7. Дава оценка на просветителските и революционните идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Любен Карвелов.	
34	133	5.2. Използва различни начини на редактирането на текста. 5.3. Спазва правилата за създаване на добър писмен текст.	<i>Контролно съчинение на свободна тема. № 10.</i>	Съчинение на свободна тема.
	134	2.7. Дава оценка на просветителските и революционните идеи, определящи мирогледната същност на българските възрожденци.	Рецитал и презентативно представяне на проект от творчеството на Христо Ботев.	Рецитал.
	135	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност	
	136	Систематизиране и обобщаване на знанията.	Междудисциплинарна дейност	29.05

При дългосрочно проектиране важно е разбирането, че дисциплината Български език и литература обединява и интегрира две образователни области – лингвистическата и литературно-художественната, които имат обща цел – формиране на личността, способна да се приобщи към изкуството на слово. Затова трябва въз основата на интегриран подход да се планира постепенно и качествено формиране на курикулумните компетенции у учениците. Тъй като компетенцията не се формира за един урочен час, съответно, логично е урокът да се проектира и се реализира в по-широк контекст в зависимост от функцията си в рамките на модула и в процеса на формирането на компетенция.

2.3. Краткосрочно проектиране

Акцентиране на формирането на компетенциите не изключва понятието операционални *цели*, а напротив, предполага неговата актуализация при разработване на дидактическия проект на урока. Целите на урока позволяват да се конкретизират единиците на компетенциите, които се формират и се развиват.

- Учителят сам определя приоритетните единици на компетенциите за конкретния урок и ги конвертира в цели (4-6 цели за един проект) в зависимост от темата и типа на урока.

Предлагаме вариант на дидактическия проект за 11. клас в логиката на Курикулума 2019.

УРОК ЗА НОВИ ЗНАНИЯ. (*Урок втори по творбата от Иван Вазов «Дядо Йоцо гледа»*).

Тема: «*Да видиш и да гледаш «българското» по Вазовия разказ «Дядо Йоцо гледа»*».

ЕДИНИЦИ НА КОМПЕТЕНЦИИТЕ:

- 1.1. Осъзнава ролята на творчеството на Иван Вазов за историческата памет на българския народ.
- 2.4. Участва в дискусия или дебат – самостоятелно или в екип, като проявява толерантност към другите участници.
- 2.9. Коментира естетическите възгледи на твореца и основния метод на неговото творчество.
- 3.1. Обсъжда основните **теми, идеи и жанрове в творчеството на твореца.**
- 4.1. Владее нормите на съвременния български книжовен език и редактира отклоненията от тях.
- 4.6. Извлича информация от текстовете на документи.
- 4.7. Коментира особеностите на историческото време, когато твори писателят и произведенията му, в които то е пресъздадено.
- 5.2. Оценява идеи, тези и аргументи съобразно своя опит и спрямо познанията, които има за гражданското общество.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ (*слагат се в началото на урока от учениците*):

1. Да се определят жанровете и композиционните особености на творбата;
2. Да се характеризира главният герой от разказа;
3. Да се анализират отделни фрагменти от текста;
4. Да се направи кратък конспект на анализа в хода на урока;
Да се определят художествената идея и замисълът на автора.

РЕСУРСИ:

1. Презентация към урока;
2. Аудио-разказ «Дядо Йоцо гледа»;
3. Принтиран текст за всеки ученик към четвърти етап на урока – навлизане в езиковата тема «Стилистична грешка като нарушаване на нормата».

ХОД НА УРОКА

№	Етапи на урока	Дейност на учителя	Учебна дейност на ученика	Препоръчителни продукти	Единици на комп.	Ресурси	Оценяване
1.	Организационен момент.	Приветства учениците. Активизира учениците за самостоятелно поставяне на целите на урока.	Определят основните видове дейност от урока, съответно темата. Поставят пред себе си цели и задачи на урока.	План на урока;		1 мин.	
2.	Речево развитие/активизиране на речта.	Предлага на учениците да изслушат 1-та минута от аудио-разказа, като акцентират вниманието си на думите обръзнали и бял .	Слушат аудио-разказа «Дядо Йоцо гледа». Дават тълкование на думите. Включват думите в свои изречения.	Работа с тълковен и синонимен речник; Изречения с употребени нови думи.	4.1.	Първата минута от аудио-разказа «Дядо Йоцо гледа» 3 мин.	Словесно оценяване. <i>Запис на най-сполучливите изречения на дъската.</i>
3.	Повторение и разширения на теоретичните знания за жанровете в българската литература.	Предлага на учениците на <i>слайд 3</i> с написани в обръкран ред различни жанрове в литературата.	Подреждат жанровете в три групи: 1. Епическа творба 2. Лирическа творба 3. Драма	Конспект на жанрово групиране	3.1.	Слайд 3. 3 мин.	Индивидуално оценяване на отделен ученик, извършващ за дачата на дъската. Взаимопроверка и взаимомоценяване.

4.	Запознаване с новия материал. <i>Навлизане в езиковата тема «Стилистична грешка като нарушение на нормата».</i>	Предлага на учениците информация за историята на създаването на разказа на отделни прINTRИРАНИ листове с допуснати правописни и пунктуационни грешки Излиза във зборникът „Видено и чуто“ през 1901 година; най-вероятен повод за създаването му – биографията на Ботев_ написана от З. Стояноф_ в която са споменава идин старик – дядо Йоцо, единствен свидетел на смъртта на четници и черкези при битката край милин камък (Ж. Иванов – «Разказите на Вазов»).	<i>Преписват текста, като редактират пропуснатите запети и редактират правописните грешки.</i> Записват важното от получената информация. <i>Изваждат глаголите от текста и определят глаголите им време.</i>	Конспект на важна историческа справка към разказа.	4.7. 4.6. 1.1.	Слайд 4 4 мин.	Индивидуално оценяване на отделен ученик, извършващ заплата на дъската. Взаимопроверка и взаимооценяване.
5.	Работа с текста.	Слага на учениците задача по най-краткия начин да преразкажат текста, като акцентират вниманието на времето и имената на основните герои от разказа.	Преразказват творбата по верига.	Преразказ.		2 мин.	Оценява се речта на учениците, като се поправят допусканите грешки.
6.	Литературен анализ на разказа.	Учителят поставя задачи за решаване и разсъждение пред учениците: 1. Определете жанровите и композиционни особености; хронотопа; авторската позиция. 2. Определете времето и пространството в разказа.	Анализира разказа, като следват поставените въпроси. Работят устно, като някои моменти записват в тетрадките си.	Записани тезиси по въпросите след завършената дискусия.	4.1. 2.1.	Сравнение с материала от приложението 2 4 мин.	Оценява се устната реч на учениците, като се отчитат верните отговори на поставените въпроси.

7.	<p>Анализ върху опозицията «вижданегледане».</p> <p>Учителят предлага на учениците да изслушат откъс от аудио-текст (1 мин – 1.30 мин.) с поставена предварителна задача:</p> <p>1. Тълкувайте парадокса «виждаш слепец».</p> <p>Учителят предлага на учениците писмена работа:</p> <p>2. Как авторът противопоставя главния герой дядо Йоцо на останалите? Отговорете на въпроса, като докоснете такива понятия, като морал на възрожденския българин, елементи от портретна характеристика, активна диалогична нагласа към света, емоционално състояние, духовно-психологическа реакция.</p> <p>Учителят акцентира вниманието на учениците на маркираните фрази от текста за анализ и тълкуване.</p> <ul style="list-style-type: none"> - авторови ремарки – „запхтян от вълнение“, „учуден“, „въздиша от радост“; - жестове, поведение – глаголите „побара“, „попила“, „похвана“; - сълзите, речта – „Господи, бидох!“; 	<p>Слушат.</p> <p>Тълкуват предложения парадокс писмено.</p> <p>Отговарят на въпроса писмено.</p> <p>Участват в беседа, диалог, в дискусия и оспорват мнение, различно от своето, като проявяват толерантност и учтивост в общуването.</p>	<p>Мини текст-разсъждение.</p> <p>Отговор на литературен въпрос.</p>	4.1.	<p>Речник: опозиция - Противоположение, действие, противопоставяне на решение или предложение.</p> <p>Аудио-текст (1 мин – 1.30 мин.).</p> <p>Приложение 4.</p>	<p>Оценява се умението за дълбок литературен анализ с елементи на разсъждение; активно участие в дискурса.</p>
						<p>От 22.40 мин на аудио-разказа.</p> <p>20 мин.</p>

	<p>Навлizане в езиковата тема «Стилистична грешка като нарушаване на нормата».</p>	<ul style="list-style-type: none"> - съжалително отношение към стареца – „вдетинен старец“, „смеят се на простотията Йоцова“, „ухилено“ подвикват, „Някой луд?“; - свършени глаголни форми, еднократност – „един път“, „един ден“; - трите срещи на героя – с „българското“; <p>От предложените маркирани фрази да извадят думи по категории: неутрални, разговорни, диалектни.</p> <p>Учителят предлага на учениците въпроси за резюмиране: Какъв сериозен укор отпраща авторът към съвременниците си, използвайки думите «гледаме равнодушно», «поглед безжизнен»? Какво символизира смъртта на главния герой? Защо трябва да умре? Вместо на смъртта му е високо в планината – какво според вас това би могло да означава?</p>	<p>Отговарят устно.</p> <p>Преписват думите, като ги групират: неутрални, разговорни, диалектни.</p> <p>Разсъждават устно, като стигат до идеята на разказа.</p>	<p>4.1.</p> <p>4.6.</p>		
--	--	--	--	-------------------------	--	--

8.	Анализ на отзива към разказа от литературни критички.	Учителят демонстрира цитат от отзива за разказа на М. Цанева със задача да резюмират как разбират изказа. Социална задача – „лебедова песен“ на възрожденския пиетет на твореца към Отечеството; стремеж „да слее органично възторга и разочарованието, критическия и строителния патос“ (М. Цанева).	Разсъждават устно върху цитата на М. Цанева. Спазват нормите на книжовния изговор при свои публични изказвания.	Публично изказване Определение на думата <i>пиетет</i> .	4.1. 2.9. 1.1.	Слайд 5 Речник: пиетет - дълбоко уважение, благоговение, преклонение. 5 мин.	
9.	Домашна работа.	1. Да намерят и препишат кулминационния момент от разказа. 2. Да напишат есе на тема «Приритетът на виждането над гледането в разказа «Дядо Йоцо гледа»» .	Записват домашната работа. Задават уточняващи въпроси.	Творческа работа по дадена тема. (8-10 изречения).	4.1. 5.2.	1 мин. Приложение 5 (на следващия урок).	Домашната работа ще бъде оценена на следващия урок, като ще се обръща внимание на езиковата тема «Стилистичната грешка като нарушаване на нормата» .
10.	Рефлексия.	Учителят се позовава към целите и задачите на урока, като съпоставя с учениците извършената работа.	Анализира дейността си по време на урока.			1 мин.	
11.	Оценяване.	Оценява работата на учениците.	Самооценка.		2.1.	1 мин.	Оценява се работата на целия клас, както и на отделни ученици с допълнителни препоръки.

1. Жанрови и композиционни особености; хронотоп; авторова позиция.

- А) Стройна и логична постройка; следва хронологията на събитията; образът на героя се разгръща в отделни, ярко идейно обособени и графически открити епизоди, подредени в градация.
- Б) Авторската реч играе организираща роля между моментите и изяснява идейния замисъл; авторът се идентифицира и с двете противоположни гледни точки в текста – в началното въстъпление задава тълкуването на последвалите събития; „ние” – идентификацията приобщава разказвача към общността на дочакалите свободата, но останали равнодушни към нея („обръгнали вече”, „гледаме равнодушно”); сложен емоционален тон, преплитане на противоречиви чувства (радост от осъществяването на националния идеал и болка за онези, които не са го дочакали); в същинската част авторът се дистанцира от съселаните на дядо Йоцо и същевременно се идентифицира с неговата позиция чрез активното съпреживяване на ставащото с героя.

2. Времето и пространството в разказа.

- В) Време на действието – на границата на две епохи: предосвободенска („преди”, „когато си спомняме”) и следосвободенска (система от глаголни времена – „възкръсна”, „гледаме”); граничността – функционална за противопоставянето на високите възрожденски идеали и непълноценното им осъществяване в новото време; миналото – нравствен коректив на настоящето.
- Г) Пространство – затънтено селце, горе в планината, „загнездено” (заседнало, вкоренено), оградено „с кошари” (затворено, изолирано пространство), неподвижно; откъснатостта – функционална в идейно-образно отношение – изолация от българското социално и политическо пространство (изречението на липсите – „не идеше”, „никой не четеше”, „нямаше” и т.н.), нарушен диалог между хората („крамоли и глъчки”), но и накарнена сетивност на хората, загубили са способността си да ценят „българското”; продължават да носят бремето на духовни лишения, на инерция и социална пасивност, онаследени от робството.

3. Опозиция «виждане-гледане».

- А) Задава се чрез парадокса („виждащият слепец“), осъществен чрез заглавието и разказа за героя, който е сляп; слепотата в началото е синоним на умирането; с умирането на очите умира и духовната същност на човека; повествованието доказва обратното – дядо Йоцо е единственият, съхранил своята духовност; слепотата – устойчив архетипен модел, свързан с по-висок духовен статус, богоизбраност, дарба да „вижда“, прозира и тълкува неща, недостъпни за сетивата на „гледащите“ простосмъртни; „възкръснал“ – смърт оживяване (прераждане).
- Б) Осъществява се чрез противопоставянето на главния герой – дядо Йоцо, и останалите:
- главен изразител на патриотичната тенденция; въплъщава морала на възрожденския българин; „архетипен български характер“, с „надличен идеал“ (С. Янев);
 - открит от останалите „гледащи, но невиждащи“ чрез пряко противопоставяне („обаче“), чрез числителното „един“, чрез елементи от портретна характеристика (84-годишен, „прост, но събуден“ – метафора за духовна свобода), чрез проследяване на житейската му съдба;
 - противопоставен чрез активната си диалогична нагласа към света (той е питащ човек; въпросите му са израз на вътрешната му потребност да „види“ „де българското“, да разбере, да познае свободата, която в неговата памет няма образ; двете понятия в съзнанието му са сакрализирани) и пасивната реакция на другите.

- противопоставен чрез активното си битие, изразено чрез емоционалните състояния и духовно-психологическите реакции (авторски ремарки – „запъхтян от вълнение“, „учуден“, „въздиша от радост“; жестове, поведение – глаголите „побара“, „попипа“, „похвана“, сълзите, речта – „Господи, бидох!“) на монотонното съществуване (небитието) на останалите, в чиито реакции липсва емоционално отношение към ставащото, чужди са им удивлението, вълнението и възторгът на героя и се отнасят към него съжалително („вдетинен старец“, „смеят се на простотията Йоцова“, „ухилено“ подвикват, „Някой луд?“);

синонимното противопоставяне

„неслучване-случване“, което съответства на еднообразното, скучно, повтаряемо битие в селцето, на безвремието (несвършени глаголни форми, наречия за повторителност „пак“, „все“, определението „същите“, еднообразни описателни фрагменти) и събитията в живота на героя (свършени глаголни форми, едно-

кратност – „един път“, „един ден“); чрез трите срещи на героя с „българското“ (идването на околийския началник, завръщането в отпуск на единствения войник от селото и прокарването на железен път през Искърското дефиле) Вазов очертава модела на българската държавност;

приоритет на „виждането“ над „гледането“

глаголът „вижда“ в текста е свързан с „българското“, „свободна България“, околийския началник, войника и железницата и носи позитивна конотация, докато глаголът „гледам“ и неговите производни („гледаме равнодушно“, „поглед безжизнен“ и др.) провокират негативни чувства; авторът отправя сериозен укор към съвременниците си, изменили на светлия възрожденски идеал и неоценили прогресивното значение на Освобождението, но с болка разкрива и прозрението си, че само слепият, който не може да познае реалността с нейните недъзи и живее със субективната си представа за нея, може да ѝ се зарадва (пряката авторова намеса в кулминацията – „...Честит слепец!“).

Смъртта на дядо Йоцо – внушение за невъзможната съпоставка на видимия свят и виденията за него, за неосъществимото пренасяне на възрожденската ценностна йерархия в новото време; умира във високото пространство (на скалата) – метафора за високите идеали на героя, изпълнил духовната си мисия, създал света на българското.

3. МЕТОДОЛОГИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА ПРЕПОДАВАНЕ-ИЗУЧАВАНЕ-ОЦЕНЯВАНЕ ПО ДИСЦИПЛИНАТА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

3.1. Специфика на дидактическите стратегии при преподаване-изучаване на *Български език и литература*

Как да изберем адекватни методи за формиране на необходимите компетенции? Истина е, че не съществуват абсолютно некомпетентности форми и методи на учебна работа. Обаче, някои форми и методи, ако не са натоварени със специален акцент или допълнение (например групово целеполагане или самооценка), не работят достатъчно ефективно за развитие на ключови компетенции (монолог на учителя; информираща беседа; демонстрация на видеофилм; екскурзия; традиционна контролна работа и други подобни).

Учителят трябва да намери баланса между традиционните и интерактивните методи и форми на преподаване. Но най-добре работят за формиране на компетенции техники за развитие на критическо мислене, които осигуряват трайни и достъпни знания, успешно представени от самия обучаем, а също така градят умения за работа в екип, за търсене, намиране и излагане на аргументирани доводи, за оформяне на собствено мнение, но и за зачитане това на другите.

Препоръчваме Гидовете за учителя в лицейска степен, издадени в 2007 и в 2010 година, където са разгледани доста от техниките за развитие на критическото мислене. Повечето от необходимите единици на съдържанието, посочени в Курикулума 2019 има в издадените в Молдова учебниците по Български език и литература за лицейска степен. Важното е всички текстове – художествени, публицистични, учебни и от литературната критика – да се използват с цел да се формират КОМПЕТЕНЦИИ.

Според А. В. Хуторской, изключително важно е по време на урока да се създаде **евристична образователна ситуация, която осигурява** няколко основни технологични елемента на обучение: мотивация на дейността; проблематизация на темата; лично решаване на проблема от учениците; демонстрация на образователния продукт (резултата на работата); съпоставка на резултатите, постигнати от различни ученици; търсене и съпоставка с културно-исторически аналогии; рефлексия на резултатите (оценка и осъзнаване на отношението към постигнатото); и, което е важно, стимулира учениците за създаване на собствен образователен продукт.³

³ По-подробно за технологията на евристичното обучение виж в работата на А.В.Хуторской «Технология эвристического обучения. Концепции и модели». – М., Школьные технологии, 1998 г., № 4.

Всъщност, става дума за тристепенен модел за учене и преподаване с основните му етапи: **1. Събуждане на интереса; 2. Осъзнаване на смисъла; 3. Рефлексия.** **Подчертаваме** като важен момент: ключово звено в урочната система е Рефлексията. Това е интелектуален или емоционално-афективен процес на осъзнаване на собствената дейност от страна на учениците. Препоръчва се при проектиране да се планират и цели уроци, посветени именно на рефлексивна дейност, което не само гарантира обратна връзка за педагога, но е и етап от процеса на самоосъзнаване на учениците.

Ролята на учителя е да обобщава казаното от обучаваните; да задава добре обмислени въпроси; да обяснява неясности; да поставя задачи на обучаваните; да работи заедно с тях; да създава атмосфера, в която лицеистите ще задават въпроси и внимателно ще изслушват отговорите на другите в групата.

3.2. Стратегии и инструментарий на оценяване на резултатите на обучението в логиката на модернизирания курикулум

Оценяването не бива да се свежда до количественото, а непременно трябва да се съчетава с качествено оценяване. Оценяването трябва да включва иновационни технологии: рейтинг, многоаспектно оценяване, само- и взаимнооценка.

В основата на оценките по *Български език и литература* трябва да са поставени преди всичко комуникативната, етносоциокултурната и интеркултурната компетенции. Освен традиционните методи на оценяване (писмени, устни и практически задачи) в практиката на съвременния учител, работещ върху формиране на компетенции, все повече навлизат такива методи на оценяване като изследване, проекти, портфолио, оценъчни дидактични игри, тестиране.

Преди да оценяваме, първо трябва да определим: целта на конкретното оценяване; подхода за оценяване; обема на проверяваните знания и умения; адекватността на избраните форми по отношение на целта и обема; праговото ниво за „издържал“ и скалата за оценяване в десетобални оценки; процедурата на оценяване – мястото, времето и реда за провеждане на изпитване; изискванията към оценяваните; критериите за оценяване.

С какво може да помогне оценяването на лицеиста?

- Да разбере кое е най-важното от изучавания материал.
- Да разбере какво точно умее и какво още не се получава.
- Да разбере какво не знае и какво не умее да прави.
- Да наблюдава критически своето напредване в съдържанието.

Типове на оценяване в лицейската степен

В зависимост от критериите се отделят следните типове на оценяване:

1. *В зависимост от това кой оценява: вътрешно (учител); външно; самооценяване.*

2. В зависимост от формата на оценяване: устно/писмено/практическо;
3. В зависимост от интеграцията на учениците в образователния процес:
 - **първично** оценяване: изяснява ситуацията в началото на учебно-възпитателния процес, позволява на учениците и на учителя да придобият адекватна представа за нивото на подготовка и за евентуалните проблеми, които трябва да се преодолеят, за да отговорят на изискванията и за да овладеят необходимите компетенции.
 - **формативно или динамично** оценяване (текущо): систематичните проверки на целия материал у всички ученици съпровожда целия дидактико-възпитателен процес;
 - **нормативно оценяване (сумативно и финално)**: провежда се в края на определен учебен период (семестър, година, учебна степен) с цел установяване нивото на сформираните компетенции. Обикновено това оценяване е външно (национално оценяване, оценяване по решение на педагогическия съвет/дирекцията на учебното заведение). В края на лицейската степен се провежда външното финално сумативно оценяване – в рамките на БАК.

Методи на оценяване биват: традиционни: проверка, оценяване, сертификация, включено наблюдение, устно препитване (на черната дъска, от място), проверка на писмени работи, взаимно оценяване, поощрение, одобрение и др.; съвременни: оценяване с помощта на компютъра, учебно портфолио на ученика, концептуални карти, рефлексивен дневник и т. н.

Средствата за оценяване могат да се класифицират като: 1. Затворени въпроси (Диктовка; Преразказ; Вярно/Невярно; Двухалтернативни; Множествен избор; Съпоставяне); 2. Отворени въпроси (Съчинение по дадено начало; Доклад; Анотация; Резюме; Реферат, Конспект; Есе; Въпроси с кратък отговор; Въпроси за допълване); 3. Практически задачи (Сценично представяне; Създаване на художествена творба; Създаване на модел (макет); Лабораторно изследване; Изследователски проект; Презентация; Участие в дискусия; Ролева игра; Проблемна ситуация).

СРАВНЕНИЕ на средствата за оценяване

Практически задачи; Отворени въпроси	Затворени въпроси
<i>Разнообразни по формат. Често се използват. Лесно се формулират. Трудно се оценяват. Оценката е субективна. Проверяват продуктивност. Добри са за проверка на умения като: приложение, анализ, синтез и оценка.</i>	<i>Само 4-5 формата. Използват се по-малко. По-трудно се създават. Оценяват се автоматично. Оценката е обективна. Проверяват репродуктивност. Добри са за проверка на: факти, събития, понятия, принципи и закони, но могат да проверяват и умения.</i>

Изисквания към оценяването:

- Обективност: сходни форми, еднакви критерии, без лично отношение.
- Етичност: зачитане на правата, достойнството и различността.
- Справедливост: всички трябва да имат равни възможности за успех.
- Прозрачност: кого, кога и как ще оценяваме.
- Отговорност: да отчитаме ефекта върху оценявания и институцията.
- Адекватност: изпитните форми да са адекватни на целите оценяването.
- Своевременност: да поддържа ефективна обратна връзка.
- Ефективност: оценяването да не отнема цялото ви време, а и на лицеистите.

Ще назовем няколко форми, които проверяват комплексно знания и умения за приложение на знания, анализ, синтез и оценка. Например, **резюме, есе; проблемна ситуация, портфолио**. Ще предложим по-нататък критерии за оценка на резюме и примерна схема за оценяване на есе.

Критерии за оценка на резюме

1. Умее да извлича информация от текст и да я обработва в съответствие с поставената задача.
2. Умее да композира и структурира текста, като се съобразява с поставената задача.
3. Владее и прилага книжовноезиковите норми на съвременния български език (правописна, граматична, пунктуационна).
4. Умее да подбира и съчетава езиковите средства с оглед на стиловата уместност.

Примерна схема за оценяване на есе

	A	B	C	D	
Есето съответства на темата.					Есето не съответства на темата.
Темата е разкрита дълбоко.					Темата е разкрита повърхностно.
Аргументите са логично структурирани.					Аргументите не са свързани логически, непоследователни са.
Фактите се представят точно.					Има доста неточни факти.
Оригинално и творчески.					Банално (стандартно, без индивидуална проява).
Концентриран и стегнат текст.					Текстът не е стегнат, има много повторения.
Четливо и добре оформено.					Работата трудно се чете.
Разумен обем.					Прекалено дълга/кратка работа.
Няма граматични грешки.					Има доста граматични грешки.
Няма правописни грешки.					Има правописни грешки.
Умело цитиране.					Грешки при цитиране, плагиат.

Библиография

1. Cadrul de referință al curriculumului național, aprobat prin Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 432 din 29 mai 2017.
2. Codul Educației al Republicii Moldova, modificat LP138 din 17.06.16, MO184-192/01.07.16 art.401, intrat în vigoare 01.07.16.
3. Strategia de dezvoltare a educației pentru anii 2014-2020 „Educația-2020”.Publicat: 21.11.2014 în Monitorul Oficial Nr. 345-351.
4. Curriculumul de bază.Sistem de competențe pentru învățământul general, 2018.
5. Cadrului European Comun de Referință pentru Limbi, 2018.
6. Guțu, Vl. Curriculum educațional. Chișinău: CEP USM, 2014.
7. Evaluarea curriculumului național în învățământul general. Studiu. Chișinău: MECC, IȘE, 2018.
8. Bucun, N.; Guțu, Vl.; Ghicov, A. [et al.] Evaluarea curriculumului școlar. Ghid metodologic. Chișinău: IȘE, 2017.
9. Алипиева А. Литературата като култура в училищния образователен дискурс. В сп. Български език и литература, 1998, № 4.
10. Быстрова Е. А., Черкезова М. В. О филологическом образовании в школе. В: „Педагогика”, 1997, № 6, с. 43–49.
11. Базовый куррикулум. Нормативные документы. Кишинэу: ИППИ, 1998.
12. Воробьев, В. В. Културологичната парадигма на руския език. 1994.
13. Гадамер Х.Г. Значение на хуманистичната традиция в науките за духа. В: Истина иметод. ЕА, Плевен, 1997.
14. Гуцу В. Основы национального куррикулума. Кишинэу, 2007.
15. Дамянова А. Конструктивизмът – новата образователна парадигма? В сп. Български език и литература, 2005, № 5.
16. Демирева К. Обучението по български език и литература в Молдова. Български език и литература. София, 2002, №1.
17. Демирева К., Рацеева Е., Кара Н. Гид за приложение на курикулума по български език и литература в лицейските класове. Кишинэу, 2007.
18. Демирева К. Интертекстуалност, мултикултурно образование, критическо мислене. В сп. Български език и литература, 2008, № 4.
19. Димитрова Г. Лингвокултурологията – наука от постнекласическата епоха. Електронно издателство LiterNet. 2008.
20. Гейхман Л.К. Интерактивное обучение как модель межкультурной коммуникации. – В: Вестник МГУ. Сер.19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2003, N3.
21. Кара Н. Български език в Молдова. В: Българи в Северното Причерноморие. Изследвания и материали. Том осми. Велико Търново, 2004.

22. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность. Москва, 1997.
23. Маслова В. А. Лингвокультурология. Москва, 2001.
24. Милков Л. Конструктивизмът като образователна идея. Сп. Педагогика, 2006, бр. 1.
25. Узнаем друг друга лучше. Межкультурное воспитание посредством литератур
26. этносов совместно проживающих в Республике Молдова (румын, украинцев, русских, гагаузов, болгар), Кишинэу: Cartier, 2005.
27. Рацеева Е. Писателят Мишо Хаджийски//Българи в Северното Причерноморие.
28. Изследвания и материали. Том осми. Велико Търново, 2004, с. 119–131.
29. Рикьор Пол. Универсална цивилизация и национални култури. В: История и истина. София, 1993.